

*Jongeren aan het woord over het
aangaan, behouden en beëindigen
van vriendschappen*

Vriendschapsrelaties hebben een bijzonder begin: 'ze worden gesloten', zo zeggen we. Er is wederkerigheid in het spel. Deze specifieke relatievorm is voor jongeren erg belangrijk. Vanaf de puberteit nemen jongeren steeds meer afstand van hun ouders en gaan leeftijdgenoten en vooral vrienden een belangrijke rol spelen in hun leven. Welke opvattingen hebben jongeren over vriendschap: wanneer is het volgens hen (ab)normaal, (on)gewenst of (on)terecht dat een vriendschap wordt aangegaan, behouden of beëindigd?

Buitenspel

Motieven voor vriendschap

De jongeren die we hier aan het woord laten, hebben geparticipeerd in het jeugdonderzoek van het lectoraat Morele Vorming (Meester-van Laar et al., 2010). Dit onderzoek bestond uit participerende observatie, dagboekonderzoek en de afname van diepte-interviews bij circa 130 leerlingen uit de derde en vierde klas van het VO en heeft diverse inzichten opgeleverd in morele opvattingen van jongeren over de omgang met leraren en leeftijdgenoten. In deze bijdrage wordt ingezoomd op hun opvattingen over vriendschappen met leeftijdgenoten. We bekijken deze opvattingen in het licht van de door de filosoof Aristoteles gemaakte driedeling van redenen om met iemand bevriend te zijn:

1. vriendschap omwille van het aangename (plezier beleven aan de vriendschap)
2. vriendschap omwille van het nuttige (het levert iets nuttigs (praktisch) op)
3. vriendschap omwille van het goede (je vindt de ander een goed of deugdzaam mens)

Vriendschap omwille van het aangename is jongeren niet vreemd: veel jongeren geven aan dat ze plezier beleven aan het hebben van vriendschappen. Dit plezier zit vooral in het positieve gevoel van eigenwaarde en zelfwaardering dat de relatie hen oplevert. Zo waarderen jongeren een bepaalde vriend(in) of vriendschap bijvoorbeeld omdat ze het gevoel hebben kostbaar te zijn, aardig te worden gevonden, onmisbaar te zijn of geaccepteerd te worden.

Wat maakt ze voor jou tot vrienden?

Nou gewoon dat ze, ja, dat is eigenlijk best moeilijk om zoiets te zeggen. Dat ze het voor je opnemen of dat ze wel zeg maar het beste voor je willen of zo iets. Uit hun reactie blijkt dat ook, dat je echt merkt van hé, iemand anders zou dat niet zomaar zeggen.

“ De morele opvattingen van jongeren over vriendschap zijn niet altijd in overeenstemming met hun concrete morele handelen ”

Naast het positieve gevoel dat de vriendschap hen oplevert, spreken jongeren, en met name meisjes, ook uit dat ze de intimiteit binnen de relatie waardevol vinden. Zo waarderen ze het dat ze over alles kunnen praten, geheimen kunnen delen of kunnen knuffelen. De vriendschap is volgens de jongeren in zekere zin ook 'nuttig' aangezien ze zich gesteund weten door hun vriend of vriendin. Zo waarderen ze het dat de ander gunnend is of hen bevestiging of advies geeft.

In de literatuur wordt vermeld dat een van de kenmerken van vriendengroepen is dat deze niet 'reputation-based' zijn, maar 'interaction-based' (zie onder andere Brown & Dietz, 2009). Uit de gesprekken met een aantal jongeren blijkt echter dat het wel of niet aangaan van een vriendschap ten bate van een goede reputatie volstrekt niet vreemd voor hen is. Ze herkennen dit strategische gedrag van 'erbij horen' daarentegen niet zozeer bij henzelf, maar wel bij anderen in hun omgeving en keuren dit gedrag ook af.

Zijn er mensen waar je wel bevriend mee zou willen zijn, maar die dat nu nog niet helemaal zijn of nog niet?

Nee, ik ben niet zo'n type dat denkt: ja kom, ik wil daar vrienden mee zijn. Ik loop gewoon en als iemand met mij praat, dan praat ik gewoon terug. En als je zegt – ik ben niet zo'n type – bedoel je dan dat je wel mensen kent die zo zijn?

Ja, jawel. Bijvoorbeeld een vriendin van mij vroeger, toen liepen we gewoon zo over straat en zegt ze: 'Oh dat is best wel een mooi meisje, zullen we daar even vrienden mee zijn?' Dan worden we misschien populair.' Dan denk ik: nee... Toen zei ik: 'Nee man, ik ga gewoon doorlopen hoor.' En toen ging ik doorlopen en ging zij ermee praten en dan denk ik: och dan ga je zomaar ... ik vind dat niet echt leuk. Dan vind ik dat je levenloos bent en dat je geen vrienden hebt of zo. Ja ik vind het dom als je gewoon zo op straat loopt en denkt: 'Dat lijkt me wel een goed meisje, dus ik ga gewoon naar haar toe.' Dat vind ik gewoon dom.

Tussen de regels door lezen we dat ook in de vriendschappen van de jongeren zelf het 'erbij horen' als motief niet geheel ontbreekt. Zo komt naar voren dat een aantal jongeren bewust geen relatie aangaat met een ander wanneer deze geen aanzien heeft, of impopulair is, of dat ze een bepaalde relatie juist wenselijk vinden omdat het ze deelgenoot kan maken van een groep met een bepaalde reputatie. Niettemin geven enkele jongeren aan juist bewust mensen niet te willen uitsluiten van een eventuele vriendschapsrelatie, puur en alleen vanwege iemands reputatie (door een bepaald uiterlijk) of omdat ze ervan overtuigd zijn dat het belangrijk is om anderen te leren kennen.

Overtredingen en consequenties

Vriendschappen worden 'gesloten', zo stelden we aan de start van dit artikel. Wanneer een vriendschap actief door een van de partijen wordt beëindigd, spreekt men wel van 'buiten spel zetten'. De ander wordt buitengesloten van het persoonlijk leven van de een en wordt daarmee als vriend-zijn-de uitgeschakeld, buiten spel gezet. De reden van beëindiging heeft vaak te maken met een overtreding van de (ongeschreven) spelregels: regels met als doel om de vriendschap ten volle te benutten of te vergroten. Wanneer we inzicht willen krijgen in de morele opvattingen van jongeren over (ab)normale, (on)gewenste of (on)terechte motieven om een vriendschap te beëindigen, moeten we dus op zoek naar de spelregels die ze hanteren. Wanneer ervaren of definiëren ze iets als een overtreding en wat is de consequentie die ze eraan verbinden?

De spelregels

Uit de dagboekberichten en gesprekken met de jongeren komt naar voren dat de vriendschappen die ze hebben met name onder spanning komen te staan als het gedrag van de vriend of vriendin negatieve gevolgen heeft voor de jongeren zelf. Het blijkt in het bijzonder om een overtreding van de volgende spelregels te gaan:

- > Een vriend steelt niet van mij
- > Een vriend maakt geen misbruik van mij
- > Een vriend roddelt niet over mij (iets doorvertellen)
- > Een vriend geeft mij niet het gevoel mij buiten te sluiten (met name genoemd door meisjes)
- > Een vriend maakt/zoekt geen erge ruzie
- > Een vriend irriteert mij niet
- > Een vriend bemoeit zich niet (in directe of negatieve zin) met mijn partner

Wat zou je een goede reden vinden om een vriendschap te beëindigen?

Hmm, ja dat is een lastige maar ik denk toch inderdaad als ik erachter kom dat ze iets heeft doorverteld aan heel veel mensen en zo. Dat ze niet te vertrouwen is, dan vind ik het sowieso niets, dan wil ik er een punt achter zetten, want ik wil niet met vrienden zijn die ik niet kan vertrouwen.

Een grove overtreding binnen het 'spel van de vriendschap' vindt volgens de jongeren dus plaats wanneer er op zo'n manier met hen wordt gehandeld dat hij of zij er schade van ondervindt. Daarnaast geven enkele jongeren aan dat hun vriendschap ook onder spanning zal komen te staan bij minder zichtbaar of aanwijsbaar gedrag van de ander. Het gevoel dat ze bij, of met de ander hebben (inclusief verdenkingen) is bepalend voor de keuze om wel dan niet een vriendschapsrelatie te willen voortzetten. Het gaat dan bijvoorbeeld om overtreding van de volgende regels:

- > Een vriend maakt dat ik hem of haar durf te vertrouwen
- > Een vriend liegt niet of verzwijgt dingen niet
- > Een vriend is niet jaloers en vat mijn gedrag niet op als 'buitensluiting' (de verwachtingen van de ander over insluiting zijn niet te hoog gegrepen)

Enkele jongeren geven aan dat een vriend de spelregels ook overtreedt wanneer ze zijn of haar gedrag in het algemeen afkeurenswaardig vinden, of omdat het negatieve gevolgen heeft voor derden. Het betreft de volgende overtredingen:

- > Middelengebruik door de ander
- > Wangedrag van de ander ten opzichte van derden
- > Bepaald seksueel gedrag ten opzichte van derden

Interviewfragment

Mensen met harddrugs daar ga ik, dat hoeft ik niet, daar ga ik niet meer mee om. Dat is altijd kiezen tussen mij of harddrugs.

Interviewfragment

Ik hoorde ook dingen over haar waarvan ik denk: whow nee, dan wil ik niet zo'n vriendin.

Wat dan?

Nou zij ging zeg maar voor de cam ging zij naakt bij jongens en zo. Toen dacht ik: doe even normaal. Ik hoef dan niet zo'n vriendin te hebben die naakt voor de cam gaat. Ik heb helemaal geen contact meer. Ik praat nooit meer met haar. Niks. Ik heb haar bij alles verwijderd. Ik wil echt niet zo'n vriendin hoor. Echt niet.

Verzachtende omstandigheden

Zoals uit bovenstaande interviewfragmenten blijkt, zijn bepaalde overtredingen voor de jongeren ernstig genoeg om een vriendschap per direct te beëindigen. Voor een aantal jongeren gelden er echter verzachtende omstandigheden: de sanctie 'einde vriendschap' geldt dan niet of niet onmiddellijk bij schending van de regels. De factoren die worden genoemd hebben onder andere te maken met de geschiedenis voorafgaand, of na afloop van de overtreding. Of een sanctie geldt, hangt bijvoorbeeld af van:

- > Of ik de ander al gewaarschuwd heb, of ik er eerst al met de ander over heb gesproken
- > Hoe vaak ik de ander al heb vergeven
- > Hoe hecht en oud de vriendschap is (was)
- > Of de ander zijn excuus aanbidt

Interviewfragment

Een, twee of drie keer wil ik nog wel vergeven, maar als het echt vaker gebeurt dan is het voor mij klaar.

Voor enkele jongeren blijken noch de aard of ernst van de overtreding noch de verzachtende omstandigheden een rol te spelen in de overweging een vriendschap te beëindigen. Zij geven aan dat ze principieel tegen het beëindigen van een vriend-

Onderzoek

ANNEKE MEESTER VAN LAAR

schap zijn, of niet van zichzelf verwachten dat ze een vriendschap kunnen beëindigen (en de consequentie daarvan kunnen dragen: het missen van een vriend). In sommige gevallen betekent dit dat een vriendschap niet of niet onmiddellijk wordt beëindigd. Enkele jongeren geven aan dat de vriendschap wel blijft bestaan maar dat de kwaliteit nooit meer als tevoren zal zijn. Anderen noemen dat ze de ander tijdelijk buitenspel zetten als vriend om te laten merken dat ze bepaald gedrag niet pikken of waarderen.

Interviewfragment

Nou op dit moment ben ik er wel even klaar mee maar ik denk niet dat het... niet voor altijd zeg maar.

Nee, en hoezo denk je dat?

Ja we kennen elkaar al sinds groep 1 dus ja, ik vind dat is niet iets wat je zomaar opgeeft zeg maar.

We hebben allebei gewoon denk ik wel even tijd nodig nu, gewoon om erover na te denken en zo. Maar het zou wel fijn zijn als ze d'r excuses aanbiedt.

Tot slot – (g)een goede reden tot vriendschap

De vraag wanneer het volgens jongeren (ab)normaal, (on)gewenst of (on)terecht is dat een vriendschap wordt aangegaan, behouden of beëindigd, blijkt niet met een enkelvoudig antwoord te kunnen worden afgehandeld. De principes die jongeren aanwenden bij het aangaan of behouden van een vriendschap worden bijvoorbeeld niet direct herkend in de principes die ze laten gelden bij het beëindigen van een vriendschap. Zo gaan jongeren met name vriendschappen aan vanwege het aange-name dat de vriendschap hen oplevert, waarbij voor enkele jongeren ook een strategisch belang lijkt mee te spelen daar ze gericht zijn op het verkrijgen of behouden van een bepaalde reputatie. Deze nuts- en genotmotieven blijken echter niet altijd en per definitie doorslaggevend te zijn. Zo blijkt het uitblijven van het aangename, of het meemaken van minder aangenaam gedrag voor de meeste jongeren geen reden om de vriendschap (definitief) te beëindigen. En ook wanneer een vriend zich misdraagt, onafhankelijk van het effect

dat dit gedrag heeft ((on)aangenaam of (on)nuttig), dan is dit voor enkele jongeren reden genoeg om de vriendschap te beëindigen.

De morele opvattingen van jongeren over vriendschap ('hoe dien je met elkaar om te gaan') zijn dus niet altijd in overeenstemming met hun concrete morele handelen ('hoe ga je met elkaar om'). Dit verschil wordt veroorzaakt doordat het in het spreken van jongeren over vriendschap nooit om vriendschapsrelaties in algemene zin gaat. Het gaat altijd om vriendschap met een bepaalde persoon, op een bepaald moment, met een bepaalde voorgeschiedenis en een bepaalde kwaliteit. Het 'spel van de vriendschap' kent voor jongeren dus persoonsafhankelijke motieven, spelregels en verzachtende omstandigheden, waardoor bepaald gedrag bij de een nimmer en bij de ander per direct tot buitenspel zal leiden. *

ANNEKE MEESTER VAN LAAR is onderzoeker lectoraat Morele Vorming, Gereformeerde Hogeschool Zwolle

LITERATUUR

- Aristoteles (1999). *Ethica Nicomachea*. Groningen: Historische Uitgeverij.
- Brown, B.B., & Dietz, E.L. (2009). Informal peer groups in middle childhood and adolescence. In K.H. Rubin, W.M. Bukowski, & B. Laursen, (Eds.), *Handbook of Peer Interactions, Relationships and Groups*, 361-376. New York, Guilford Press.
- Meester-van Laar, A., Oosterhuis-Stoit, J., & Roeland, J. (2010). *Dat ligt eraan. Kwalitatief en exploratief onderzoek naar morele opvattingen van jongeren over de omgang met leraren en leeftijdsgenoten*, Zwolle: onderzoeksverslag lectoraat Morele Vorming.
- Tongeren, P. van (1991). Aristoteles' ethiek van de vriendschap. *Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte*, 83(4), 273-293.